

Krzysztof Samela

Antropologia kulturowa - wykłady (materiały dla studentów)

Wprowadzenie - cytaty z Kanta z książki „Antropologia w aspekcie pragmatycznym” (1789).

„Pole filozofii w tym znaczeniu, które jest właściwe obywatelowi świata, daje się sprowadzić do następujących pytań:

1. Co mogę wiedzieć?
2. Co powinienem czynić?
3. Czego mogę oczekiwać?
4. Czym jest człowiek?

Na pierwsze pytanie udziela odpowiedzi **metafizyka**, na drugie **etyka**, na trzecie **religia** – a na czwarte **antropologia**. W gruncie rzeczy wszystko to jednak można zaliczyć do antropologii, ponieważ trzy pierwsze pytania odnoszą się do ostatniego”.

Immanuel Kant

.....

Metafizyka – (gr. *meta* - to co przed, to co ponad, poza, *physika* – przyroda, rzeczy naturalne). Wszystko to, co przed fizyką (fizycznością). Pod tym tytułem zgromadzono wszystkie pergaminy Arystotelesa, które były umieszczone po jego fizyce. Tematami metafizyki są: sam byt (ontologia) byt boski (teologia), dusza (psychologia) i powiązanie w całość wszystkiego co istnieje (kosmologia). Z czasem oddzieliły się te nauki od siebie

Etyka – (filozofia moralna) zajmuje się **zagadnieniami źródeł, kryteriów i celów ludzkich działań** takich jak np. **dobro, obowiązek, sumienie, cnota**.

Etyka ma charakter areteiczny (gr. *arete* – cnota) i zakłada:

- założenie o **koherencji**, czyli niesprzeczności reguł postępowania (reguły postępowania muszą być tak skonstruowane, aby wzajemnie się nie wykluczały),
- założenie o **warunku uogólnialności** (warunek powszechności i bezosobowości obowiązywania oraz wymienności ról),
- założenie o **minimalizacji cierpień**,
- musi być (i jest) **zobiektywizowana, skodyfikowana** z ambicją do generalizacji.

Etykę odróżniamy od moralności

Moralność – (ukształtowany historycznie i kulturowo) społeczny obszar postaw i działań ludzkich nastawionych na realizację wartości moralnych. Moralność jest zmieniającym się w czasie i przestrzeni realnym zjawiskiem społecznym (jest empirycznie sprawdzalna).

Religia – **system wierzeń i praktyk, określający relację pomiędzy różnie pojmowaną sferą *sacrum* (świętością) i sferą boską, a określonym społeczeństwem, grupą lub jednostką**. Manifestuje się ona w wymiarze:

- doktrynalnym (doktryna, wiara),
- w czynnościach religijnych (np. kult czy rytuały),
- w sferze społeczno-organizacyjnej (wspólnota religijna (np. Amiszów lub instytucja Kościoła)
- w sferze duchowości indywidualnej (m.in. mistyka).

Antropologia – (gr. *anthropos* – człowiek, *logos* – pojęcie, myśl, refleksja), to **wieloaspektowa** (aspekt biologiczny, filozoficzny, kulturowy i teleologiczny (gr. *télos* – cel i *logos* – badanie) **nauka o człowieku**. Z powodu ogromnego obszaru badawczego (człowiek), wielości ujęć i interpretacji, **antropologię echuje chaos interdyscyplinarny**.

„Na początku był chaos...”

Potem myślenie mitologiczne..., które to ludziom nie wystarczało

I tak powstała...

Filozofia – (gr. *philos* – miłośnik, *sophia* – mądrość). Jakie są źródła filozofii, dlaczego ludzie zaczęli filozofować?:

- świadomość śmierci - żyjemy, pomimo świadomości nieuniknionej śmierci,
- pytanie o sens życia – cierpienie, śmierć (jako warunki brzegowe) odbierają poczucie bezpieczeństwa, stąd pytanie o sens,
- **wątpienie** – krytyka źródeł i możliwości naszego poznania, zastanych norm i wartości,
- **zdziwienie** – świat mnie dziwi, nic o nim nie wiem, ale chcę uniknąć niewiedzy, stąd filozofia, jako matka i królowa wszelkich nauk.

Z „umiłowania mądrości” powstały wszelkie nauki (humanistyczne i przyrodnicze) - nauki empiryczne.

Różnica między filozofią, a naukami empirycznymi?

Filozofia	Nauki szczegółowe
Filozofia jest nauką ogólną , z której wyrosły nauki szczegółowe. Twierdzenia filozofii nie są falsyfikowane , są znaczeniowo mętne i nie bardzo wiadomo na czym miałyby polegać krytyka tych twierdzeń np. „ <i>nie wejdziemy drugi raz do tej samej rzeki</i> ” (Heraklit). Filozofia, z racji swej ogólności nie ma precyzyjnie określonego obiektu badawczego (umiłowanie mądrości).	Hipotezy naukowe podlegają falsyfikacji (falsyfikacja to świadectwo empiryczne obalające hipotezę, wykazywanie fałszywości hipotezy, np. przewrót kopernikański). Nauki charakteryzują swoje dziedziny drogą precyzyjnej definicji obiektów badawczych w tych dziedzinach, a postęp w nauce można mierzyć coraz precyzyjniejszymi definicjami obiektów badawczych.

Korzenie myśli antropologicznej odnajdujemy już w starożytności

Tak, jak źródło filozofii – zdziwienie, tak źródła antropologii – wg Ralpa Lintona - wywodzą tę naukę z ludzkiego **plotkarstwa** związanego z wędrówkami Greków w basenie Morza Śródziemnego, którzy snuli opowieści o różnych ludach i kulturach (starszej od greckiej), odmiennych obyczajach, wierzeniach, prawach, sposobie organizowania społeczeństwa i gospodarki. Te praźródła antropologii tkwią w pierwotnym ludzkim zdziwieniu, zetknięciu z obcymi, w próbie wartościowania i refleksji nad odmiennością...

Historia myśli antropologicznej (w dużym skrócie)

Antropologia jest najbardziej europejską z europejskich nauk. Najstarsze źródła literackie zawierają już informacje dotyczące obyczajów życia codziennego, zawiera np. homerowska „Iliada” i „Odyseja” powstałe po 850 r. p.n.e. A najobszerniejsze informacje historyczne i geograficzne zawierają dzieje Herodota z Halikarnasu (484 – 426 p.n.e). Anglicy nazwali go ojcem geografii, krytyki historycznej oraz antropologii.

Potem Cesarstwo Rzymskie – „Przemiany” – Owidiusza, teksty Cezara, a przede wszystkim Lukrecjusza - *De rerum natura*.

„Przerwa w historii” na skutek rozkładu Cesarstwa Rzymskiego. W wyniku jego upadku w VI w łacina staje się językiem martwym, przez co zostaje zerwana intelektualna więź z antykiem a zgromadzona w nim wiedza – zapomniana.

Na 1000 lat zapanowały czasy średnie (średniowiecze), gdzie panował teologiczny dogmat chrześcijański, że „człowiek jest stworzeniem Boga”.

Potem nastąpiła epoka wielkich odkryć geograficznych i kolejne zdziwienie różnorodnością i odmiennością kulturową Afryki i odkrytej Ameryki

Przyszwał czas na Oświecenie...

Zresztą nie tylko odkrycia nowych ziem i kontynentów (nowych kultur) doprowadziły do oświecenia:

W 79 roku naszej ery, czynny do dziś, wulkan Wezuwiusz dość niespodziewanie zwiększył swą aktywność, która została przez mieszkańców leżących w pobliżu miast (Herkulanum, Pompeje i Stabie) całkowicie zlekceważona. Nastąpił straszliwy wybuch, w następstwie którego owe trzy miasta zostały doszczętnie zasypane wielometrową warstwą popiołu – ale nie zniszczone – i zapomniane na ponad 1600 lat.

W roku 1709 przypadkiem – podczas orki – natrafiono na kamień, będący jak się później okazało, szczytem jednej ze świątyń Herkulanum. Od 1738 roku rozpoczęto systematyczne prace wykopaliskowe, które przyniosły olbrzymią ilość materiału dotyczącego Starożytności, co stało się jedną z największych sensacji naukowych w historii, a przez to zwróciło uwagę ludzi na czasy antyczne, na zwyczaje, poglądy, kulturę i sztukę ludzi żyjących przed dwoma tysiącami lat.

Właśnie w Oświeceniu pojawiają się pierwsze prace mające zwiastować powstanie antropologii jako nauki.

Historie antropologii można podzielić na okres zorganizowany i niezorganizowany. Okres zorganizowany to przypuszczalny rok 1860, antropolodzy zaczynają wydawać swoje książki. Dzieło Darwina „O pochodzeniu gatunku”- 1859; „Rodowód człowieka” – 1871. Choć antropologia nie wywodzi się z koncepcji Darwina jednak wywarła ona znaczny wpływ na antropologię spekulatywną rozwijaną przez ewolucjonistów (**założenie ewolucjonizmu - każda kultura rozwija się tak samo i dochodzą rozwojowo do takiego samego etapu - analogia do biologicznej ewolucji gatunku ludzkiego**). Ewolucjonizm jest najstarszym kierunkiem antropologii kulturowej.

Inny znany Antropolog Franz Boas (twórca amerykańskiej antropologii kultury) obalał myślenie ewolucjonistów co do źródła i stadiów ewolucji kultury. W przeciwieństwie do nich uważał, że każda z kultur rozwija się na swój własny sposób, własnymi drogami, a nie wg jednolitych praw ewolucji.

Franz Boas pomijał jednak wszelkie odkrycia związane z ówczesnym rozwojem psychologii i psychoanalizy (feudowskiej). Ale inni badacze, np. Ruth Benedict (uczenica Boasa) zaufali psychologii. I tak, na podstawie badań psychologicznych, zaczęła zajmować się badaniem wzorców kulturowych (założenie: każda zbiorowość ma swój własny sposób zachowania i myślenia w ramach własnego i niepowtarzalnego wzorca głównego).

Po ewolucjonizmie powstały kolejne kierunki w badaniach nad człowiekiem i kulturą:

- **dyfuzjonizm** (pojęcie **dyfuzja kulturowa** – czyli **proces przenikania elementów między co najmniej dwiema kulturami**,
- **funkcjonalizm** (założenie, że **każde, nawet najmniejsze zjawisko kulturowe ma ważną funkcję dla całości systemu społecznego**), czy
- **strukturalizm** (założenie, że **rzeczywistość jest uporządkowana** (ustrukturyzowana) i **tylko przez badanie kultur można od odkryć sens i funkcje elementów rzeczywistości**).

Antropologia

W uprawianiu antropologii można przyjąć bardziej anatomiczno – biologiczny aspekt badań nad człowiekiem, lub kulturowo – etnologiczno – socjologiczny punkt badawczy. Możemy też pokusić się o całościowe ujęcie człowieka za pomocą refleksji filozoficznej (miejsce człowieka w świecie, zasady i sens egzystencji). Zatem w literaturze występują różne formy antropologii:

- antropologia fizyczna
- antropologia filozoficzna
- antropologia kulturowa

Antropologia fizyczna - najstarsza dziedzina antropologii, **nauka o fizycznym zróżnicowaniu człowieka w przestrzeni i czasie oraz o biologicznym rozwoju gatunku Homo sapiens**, studiująca ciało ludzkie (np. pomiary czaszki [XIXw.]) i jako taka jest częścią składową zoologii. Jest to również nauka o rasach. Z czasem w ramach tej nauki połączono badania fizyczne (zoologiczne) z etnologicznymi (etnologia, etnografia), które zajmowały się osobliwością obcych i dalekich ludów. Takie badania o rasach, Mulatach i innych ludach dodając wątek obyczajowości (jako konglomerat badań fizycznych i etnologicznych) znaleźć można w ostatniej książce Immanuela Kanta („Antropologia w aspekcie pragmatycznym” [1789]).

Antropologia fizyczna - zajmuje się takimi problemami jak ewolucja człowieka począwszy od form zwierzęcych, czy obecny podział na grupy rasowe, różnice anatomiczne i fizjologiczne. Bada **przemiany** anatomiczne i fizjologiczne spowodowane przez pojawienie się życia społecznego języka i systemu wartości.

Antropologia filozoficzna - dziedzina filozofii, której przedmiotem jest człowiek rozumiany w sposób kompleksowy (całościowy), rozważająca zarówno aspekty biologiczne jak i kulturowe człowieka. Antropologia stoi w opozycji wobec **kosmologii**, której przedmiotem jest kosmos (np. Jońska filozofia przyrody: Tales, Anaksymander, Anaksymenes), **teologii**, której przedmiotem jest Bóg oraz **ontologii**, której przedmiotem jest byt. Przedmiotem antropologii filozoficznej jest człowiek oraz jego środowisko (antroposfera). Próbuje znaleźć odpowiedzi na problemy dotyczące miejsca człowieka w świecie, zasad i sensu egzystencji, istoty osoby, kreacyjności ludzkiej oraz funkcji wszelkich działalności zwłaszcza intelektualnej i artystycznej.

Antropologia filozoficzna rozwija się głównie na gruncie refleksji abstrakcyjnej, a nie – jak w przypadku antropologii kulturowej na gruncie empirii. Poszukuje ona odpowiedzi na pytanie o istotę człowieka i społeczeństwa, a w jej ramach pojawiają się postulatywne, aprioryczne koncepcje człowieka. Próbuje określić cechy człowieczeństwa

Fundamentalne cechy człowieczeństwa (w/g Marii Gołaszewskiej)

- **samoświadomość** – rozumiana jako postawa samokrytyczna i rozwój osobowy
- **zdolność do internalizacji wartości** - odkrywanie, tworzenie i życie dla wartości
- **poszukiwanie sensu życia**
- **absolutyzacja (ideacja) prawdy i wolności** – jako uznanie wartości najwyższych i zawsze obowiązujących
- **dążność do kształtowania osobowości** - jako osoby harmonijnej, optymistycznie nastawionej i jednolitej aksjologicznie
- **dążność do łączenia różnokierunkowych postaw** (stylów życia) - np. postawa pracowitości i zabawy, wiary i wątpienia
- **oscylowanie pomiędzy wizją śmierci, nicości a zmianą formy bytu**

Antropologia filozoficzna w perspektywie historycznej. Wybrane (filozoficzne) koncepcje człowieka.

Twierdzi się, że duchowym twórcą antropologii był Sokrates. Jednak zwrot z myślenia kosmologicznego na antropologiczny dokonał się wcześniej. Sofiści po raz pierwszy wprowadzili rozróżnienie na *physis* (to, co jest tworem natury) i *nomos* (to, co jest dziełem ludzkim). Słynna jest teza Protagorasa, że „**człowiek jest miarą wszystkich rzeczy**” wyraźnie określa problem i sedno dyskursu sofistów. Później **Sokrates zaproponował ukierunkowanie myśli o człowieku i jego świecie w stronę etyki**. Stawia pytanie: w jaki sposób jednostka ma prowadzić rozumne życie?

W okresie średniowiecza cała europejska filozofia scholastyczna, tworzyła wizję człowieka zgodną z doktryną chrześcijaństwa i teologią. Według jej **człowiek jest stworzeniem Boga**, który duchową indywidualną i nieśmiertelną duszę złączył z materialnym ciałem. Taki jest dogmatyczny pogląd chrześcijański. Dopiero w XVII w. wraz z wystąpieniem Kartezjusza filozofia wyzwoliła się z więzi teologicznych, nie stając się jednak ateistyczna.

Na pytanie o człowieka, Kartezjusz odpowiada: „**człowiek to maszyna, w której mieszka nieśmiertelny duch**”. Ta dualistyczna kartezjańska koncepcja ciała i duszy spowodowała ostateczne rozejście się filozofii i teologii. Właśnie w tym czasie powstają również nauki przyrodnicze, które interpretowały ciało ludzkie jak każde ciało fizyczne. Wprowadzony przez Kartezjusza schemat dualistyczny, okazał się niezwykle trwały i przydatny w organizacji wszelkich nauk, które mogły być od tej pory albo naukami przyrodniczymi, albo humanistycznymi. Stąd niebywała długowieczność schematu. Zatem ciało człowieka badają nauki przyrodnicze (biologia, medycyna, fizjologia i chemia, zaś duszę bada psychologia. Formami ekspresji duszy zajmują się językoznawstwo, logika i inne nauki humanistyczne.

Pojęcie „*antropologia*” zostało użyte po raz pierwszy przez Magnusa Hundta w dysertacji „*Antropologia o godności człowieka, o jego naturze i swoistych cechach, o elementach, częściach i członkach ciała ludzkiego itp., o duchu ludzkim, o duszy ludzkiej i innych związanych z tym przedmiotach*” z 1501 roku. Dzieło to, jak na tamte czasy o dość typowej długości nazwy, miało charakter rozważań z pogranicza fizjologii i medycyny, dającą informacje o stanie wiedzy czasów.

W XVIII w. Johann Gottfried Herder działał myśliciel, który odegrał wybitną rolę w tworzeniu antropologii filozoficznej. Według niego, człowiek jest „**istotą naznaczoną brakiem**”. Brak mu wrodzonego zwierzęciu przystosowania do świata. Jest zdany na surową przyrodę, pozbawiony jest naturalnych broni, narządów ataku, obrony lub ucieczki (pazury, zęby, siła mięśni, szybkość), wyposażony w zmysły o słabej wydajności w porównaniu ze zwierzętami. Brak mu naturalnych możliwości przetrwania w różnych warunkach klimatycznych (brak futra). Musi zatem stworzyć coś, co nazwać by można „**drugą naturą**” – **sferę kultury**. Stworzenie jej jest biologiczną koniecznością (aby przetrwać). Człowiek jako „*istota naznaczona deficytem*” potrzebuje narządu (narzędzia) kompensującego ograniczenie instynktów i ostrości zmysłów. Takim narządem (narzędziem) stał się język, który umożliwia człowiekowi „*ustanowienie*” świata przez różnicujące ustanowienie cech i mające na celu wydobyć ze świata struktur porządku. Chodzi tu o nadawanie znaczeń (nazw) wszystkim elementom świata. **Człowiek może przeżyć jedynie dzięki językowi**, ponieważ język pozwala mu konstituować „*świat znaczeń*”. Język wspiera człowieka w dążeniach do własnego rozwoju i potęgowania swoich sił. Za jego pomocą przyswajamy sobie światopoglądy, a bezbronne niemowlę potrzebujące opieki, wychowania i nauczania poznaje świat znaczeń za pomocą języka. Istota ludzka musi „*uporządkować*” przyrodę tak, aby służyła życiu – i to jest właśnie „*sfera kultury*”.

W 1928 roku ukazała się książeczka Maxa Schelera „*Pozycja człowieka w kosmosie*”. W niej to właśnie sformułował tezę „**otwartości człowieka na świat**”. Scheler stawia pytanie o istotną różnicę między człowiekiem a zwierzęciem. Na pytanie, czy inteligencja praktyczna tj. zdolność do działania technicznego i instrumentalnego, przysługuje wyłącznie człowiekowi, Scheler usiłował znaleźć odpowiedź odwołując się do badań Köhlera z zakresu wiedzy o zachowaniach. Argumentację Köhlera, że antropoidy (małpy człekokształtne) są zdolne do działania technicznego, wykorzystuje Scheler do sformułowania tezy, iż tym, co człowieka czyni człowiekiem, w zestawieniu z najinteligentniejszymi zwierzętami nie jest ani inteligencja, ani fantazja, ani pamięć. W inteligencji bowiem, fantazji, pamięci, zdolności wyboru, stosowaniu narzędzi, między ludźmi a najwyższymi zwierzętami zachodzi tylko różnica ilościowa, a nie różnica pryncypialna (jakościowa). Istotna różnica zachodzi w czymś, co jest w ogóle przeciwstawne życiu naturalnemu. Scheler nazwał ją „**duchem**”. Duch ma zdolność uwolnienia się od presji czynnika biologicznego. **Człowiek posiadający ducha nie jest uzależniony od popędów**, nie wzrasta już jak zwierzę w swoim otoczeniu, ale potrafi to otoczenie uczynić światem przedmiotowym, potrafi zdystansować się od niego. Duch pozwala mu hamować własne popędy i dążenia dzięki czemu człowiek zdolny jest do zachowań ascetycznych poprzez przytłumienie w sobie bodźców popędowych lub ich regulowanie. I właśnie to czyni człowieka (potencjalnie) istotą moralną. Duch to wolność płynąca od wewnątrz i to stanowi o specyfice człowieka i jego otwartości na świat. Pogląd Schelera opisany w wyżej wymienionej książce stał się przyczynkiem powstania współczesnej myśli antropologicznej.

Model myśli antropologicznej Arnolda Gehlena.

Na bazie Schelerowskiego „*otwarcia człowieka na świat*” powstała bardzo istotna, z punktu widzenia antropologii filozoficznej, koncepcja „**człowieka jako istoty aktywnej**” (inaczej człowiek jako istota przewidująca lub kulturotwórcza, co według Gahlena znaczy to samo). Gahlen uważa, że właśnie aktywność (działanie) posłużyło człowiekowi w zmianie przyrody na jego użytek. To działanie jako kulturotwórcze zmienianie przyrody wsparło ludzką zdolność do życia. Inna teza tego autora opiera się na badaniach zoologa Otto Storcha. Storch zauważył, że w świecie zwierzęcym istnieje sztywny schemat dziedzicznej motoryki, np. żaden koń, który przypadkiem przestąpi wodze, nie nauczy się, że trzeba po prostu cofnąć nogę. Konie obawiają się takiej czynności jako błędnej. Storch przeciwstawił temu wprost nieskończenie bogatą nabytą motorykę człowieka. Jest to możliwe tylko dzięki temu, że nie istnieje wąska, wrodzona poprawność ruchów instynktownych. Zatem można wyrazić tezę, że „**człowiek jest istotą, która się uczy**”. Innym przykładem ostrego odróżnienia człowieka od zwierzęcia jest następująca sytuacja. W tym samym lesie środowisko pająka, sroki i sarny nie mają ze sobą nic wspólnego; żaden z tych gatunków nie zauważa tego, co ma na oku inny; żaden nie zachowuje się tak jak drugi; każdy natomiast z wrodzoną pewnością zważa tylko na to, co jest dla niego życiowo ważne - schronienie, partner, wróg, zdobycz. W swoim kręgu zwierze zachowuje się z wrodzoną bezbłędnością. To właśnie można nazwać instynktem. Warto przedstawić jeszcze inne badania, tym razem badania prehistorii. Erich Rothacker utrzymuje, że cechą stanowiącą o istocie człowieka jest umiejętność obchodzenia się z ogniem oraz posługiwanie się narzędziami i ich wynajdywanie. Koncepcje „*człowieka uczącego się*” oraz „*człowieka działającego*” są ważnymi elementami całej antropologicznej myśli Gahlena. Odrzuca on jednak tezę Konrada Lorenza o „**samoudomowieniu człowieka**”. W myśl tej teorii wraz z postępem cywilizacji postępuje rozkład norm zachowania. Warunki życiowe, które cywilizowani ludzie przyjęli dobrowolnie najbardziej przypominają te, które człowiek narzucił zwierzętom domowym: ograniczenie swobody poruszania się, brak fizycznego ruchu na miejscu; ograniczenie powietrza, światła i słońca, wyłączenie naturalnej selekcji i innych tego rodzaju czynników powodują u człowieka podobne skutki, jak u zwierząt domowych (utrata prężności mięśni, zwiotczałość i niechęć do ruchu). Masowym zjawiskiem u zwierząt oswojonych są dysharmonie instynktów. Np. u wszystkich oswojonych ptaków, poza gołębiami, zanikł popęd latania. U ludzi cywilizowanych też występują takie dysharmonie: zachwianie selektywności pod względem moralnym, mniej ostry kontur tego, co

jeszcze dozwolone. U wszystkich udomowionych istot wzrasta ilościowo popęd zaspokajania głodu i popęd płciowy. Gahlen jednak nie zgadza się ani z tezą ani z przesłanką teorii Lorenza. Twierdzi, że plastyczność i skłonność do wyrodnienia życia popędowego ma u człowieka charakter jawnie pierwotny, a nie wtórny. Historia narkotyków i środków odurzających dałaby ten sam wynik: jest to prądowa własność ludzkości spotykana wszędzie tam, gdzie żyje człowiek.

Podstawowe koncepcje człowieka - filozoficzne (cechy człowieczeństwa). Podsumowanie.

Człowiek jest istotą skomplikowaną. Można jednak dokonać pewnego skrótowego podsumowania najważniejszych koncepcji człowieka, które zresztą same stanowią o fundamentalnych cechach człowieczeństwa. Owe koncepcje człowieka oparte są na badaniach archeologicznych, etnologicznych, etnograficznych i anatomicznych:

- **istota naznaczona brakiem** – Herder,
- **istota otwarta na świat** – Scheler,
- **istota ucząca się** – Storch, Rothacker,
- **istota aktywna (działająca), istota kulturalna** – Gahlen,

lub są założeniami apriorycznymi:

- **istota moralna** – Sokrates, Scheler,
- **„teoria samoudomowienia człowieka”** – Lorenz,

lub są założeniami dogmatycznymi:

- **„człowiek jest miarą wszystkich rzeczy”** – **dogmat sofistyczny Protagorasa**,
- **„człowiek to maszyna, w której mieszka nieśmiertelny duch”** – **dogmat dualistyczny Kartezjusza**,
- **człowiek to stworzenie Boga** – **teologiczny dogmat chrześcijański**.

Antropologia społeczna

Antropologia społeczna - (jeden z działów antropologii kulturowej wywodzący się z europejskiej tradycji socjologicznej). Przedmiotem antropologii społecznej są zjawiska kulturowe, które wiążą się ze strukturą i organizacją społeczną. Zajmuje się badaniem relacji pomiędzy **faktami społecznymi**, a **zjawiskami kulturowymi**. **Bada społeczny wymiar rzeczywistości, zasady budowy struktury społecznej i prawa regulujące jej funkcje.**

Co to jest fakt społeczny?

„Faktem społecznym jest wszelki sposób postępowania, który jest w danym społeczeństwie powszechny, mający jednak własną egzystencję, niezależną od jego jednostkowych manifestacji”. Tak brzmi definicja **Emila Durkheima**.

Przykładem faktu społecznego może być religia, prawo, moralność, obyczaje. Fakty społeczne mają trzy podstawowe cechy:

- **powszechność** – przekonania, że reguły są podzielane przez członków pewnej zbiorowości,
- **zewnętrzność** - (fakty te są zewnętrzne, nie są wymyślone przez jakiegoś członka społeczności, lecz istniały już wcześniej i zostały mu przekazane w procesie socjalizacji,
- **przymusowość** – (każdy członek danej zbiorowości musi zachowywać się zgodnie z określonymi zasadami, każde przeciwstawienie się tym zasadom spotyka się z uruchomieniem wobec jednostki pewnych sankcji społecznych).

Antropologia kulturowa

Antropologia kulturowa - nauka empiryczna badająca człowieka jako istotę społeczną i twórcę kultury. Odrzuca w całości badania fizyczne (anatomiczne). Ta dziedzina rozwinęła się w USA na bazie nauk humanistycznych (etnologii, etnografii, kulturoznawstwa, statystyki i socjologii) Za podstawę badawczą bierze społeczności prymitywne tzw. ludy naturalne (z powodu małych,

możliwych do ogarnięcia rozmiarów). Te małe ludy tworzą najczęściej odrębne, integralne kultury, które badane są we wszystkich wymiarach: pod względem liczebności i stanu zdrowia, obyczajów i języka, zachowań i namiętności, moralności i przestępczości, religii i mitologii, sposobu gospodarowania i podziału pracy.

Na czym polega różnica pomiędzy antropologią społeczną i kulturową?

Antropologia społeczna ma europejski rodowód

gdy

Antropologia kulturowa – Amerykański (USA)

Antropologia społeczna – bada społeczny wymiar rzeczywistości

gdy

Antropologia kulturowa – bada kulturę (głównie jej wymiar symboliczny, aksjologiczny oraz postawy i relacje ludzkiego działania społecznego)

Obecnie w naukach humanistycznych (zarówno w Europie, jak i w USA) przyjmuje się podejście holistyczne (gr. *holos* – całość. Istotną cechą świata jest jego "całościowy" charakter [Jan Christian Smuts 1926]), zatem podział na antropologię społeczną i kulturową jest nieuzasadniony, gdyż kulturę i społeczeństwo w naukach o kulturze należy traktować jako całość. Nie można badać kultury bez jej społecznego kontekstu.

Definicja Edmund Leach – antropologia jest badaniem systemu różnorodności ludzkiej

Antropologia Kulturowa Jest dyscypliną badającą:

- logiczną organizację kultury (zasady budowy i funkcjonowania kultury oraz rządzące nią prawa,
- historyczne zmienności i etniczną różnorodność poszczególnych kultur (analiza podobieństw i różnic kulturowych),
- antropologia kultury próbuje stworzyć ogólną (dla całej ludzkości) teorię kultury, czyli próbuje znaleźć ogólne (uniwersalne) cechy kultury człowieka, społeczności i ludzkości

Podział antropologii kulturowej (według Ewy Nowickiej)

- **antropologia społeczności pierwotnych**
- **antropologia społeczności wiejskich** – kultura chłopska jako spichlerz narodowej tradycji (Kołątaj, Kolberg)
- **antropologia społeczności miejskich**
- **antropologia historyczna**

Formy antropologii kulturowej

- **(poznawcza) – akademicka**
- **(praktyczna) - stosowana**

Poddyscypliny antropologii kulturowej ze względu na ogólność formułowanych twierdzeń

- **etnografia** (metoda badawcza terenowa)
- **etnologia** (metoda porównawcza [gabinetowa])

Antropologia (dokonuje syntezy wiedzy na podstawie etnografii i etnologii)

Dyscyplinami najbliższymi antropologii z uwagi na przedmiot badań i metody są **socjologia i historia**. Niektórzy naukowcy utożsamiają socjologię z antropologią. Inni traktują antropologię jako dział socjologii, a jeszcze inni socjologię jako dział antropologii. A wszyscy antropologowie korzystają z odkryć historyków. Jednak antropologia w mniejszym stopniu niż historia stawia problem chronologiczności dziejów.

Dynamiczne procesy kulturowe

Proces – uporządkowany w czasie ciąg zmian i stanów zachodzących po sobie. Nośnikiem każdego procesu jest zawsze w efekcie jakiś system (np. kierunek filozoficzny czy naukowy np. zaobserwowany proces ewolucji stworzył system [kierunek] zwany ewolucjonizmem)

- **ewolucja** – zakłada jedność świata, prawidłowość i genetyczne wywodzenie się jednych form z innych. Na bazie tego założenia powstał najstarszy kierunek AK. Ewolucjoniści zakładali, że zmiana ewolucyjna jest procesem, który ma zawsze charakter powszechny, ciągły i progresywny. Dla ewolucjonistów ludy niecywilizowane są naszymi żyjącymi przodkami w sensie dosłownym.
- **dyfuzja** – zakłada przestrzenne przenikanie i przenoszenie się elementów kultury (wzorów, schematów, zachowań) na inne kultury (na drodze zapożyczeń). Dyfuzja jest procesem przestrzennym (geograficznym), a zapożyczenia (wzorów, zasad z innych kultur) wg dyfuzjonistów są źródłem podobieństw międzykulturowych
- **synkretyzm kulturowy** – to już jest następstwo procesu dyfuzji polegające na wiązaniu (scalaniu) w jednorodną całość elementów kultury pochodzących z innych kultur (na drodze zapożyczenia)
- **akulturacja** – dyfuzyjna forma przyjmowania przez jednostkę (albo grupę) kultury innej grupy. Dynamiczny proces (bo zachodzący najczęściej w ciągu życia jednego lub kilku pokoleń) przeobrażenia się jednej kultury pod wpływem innej. Końcowym efektem tego procesu może być unifikacja wzorów kulturowych obu grup, bądź przejęcie wzorów jednej grupy przez drugą.

Rezultaty procesu akulturacji

Pozytywne rezultaty procesu akulturacji:

- **asymilacja** - przyjęcie przez migrantów (mniejszość) wzorów zachowań społeczności gospodarzy przystosowania się imigrantów lub mniejszości narodowych do norm życia społecznego w „obcym” kraju, w którym się osiedlili. Inaczej mówiąc, asymilacja jest przyjęciem przez migrantów (mniejszość) wzorów zachowań społeczności gospodarzy. Asymilacja jest procesem zmian społecznych i psychicznych, jakim ulegają jednostki, odłączając się od swojej grupy i przystosowując się do życia w innej grupie o odmiennej kulturze. Najczęściej o asymilacji mówi się w przypadku przystosowania się imigrantów do norm życia społecznego kraju, w którym się osiedlili (bądź przedstawicieli mniejszości narodowych do norm zbiorowości (narodu) dominujących w danym kraju lub krainie). Zjawisko to może mieć:
 - ✓ naturalny, niewymuszony charakter, ale niekiedy
 - ✓ państwa prowadzą aktywną politykę asymilacyjną, która ma prowadzić do wykorzenienia innych wartości kulturowych i narzucenia norm narodu panującego (np. cyganie w Polsce).
- **integracja** - Integracja społeczna polega na przeobrażeniu się luźnych grup społecznych w dużą zbiorowość społeczną. Pierwotnie kontakty między członkami małych zbiorowości, takich jak plemiona, przerodziły się w stosunki i zależności społeczne, które w konsekwencji doprowadziły do powstania narodu. Jest to proces włączania (się) do zasadniczej części społeczeństwa mniejszości i w konsekwencji uzyskanie możliwości, praw i usług dotychczas dostępnych tylko dla większości. Integracja wymaga akceptacji obu stron, co nie jest sprawą oczywistą, gdyż może oznaczać konieczność wyrzeczenia się przez jedną lub obie strony pełni lub części swojej tożsamości (np. ról społecznych – cygan profesor lub dyrektor)

Negatywne rezultaty procesu akulturacji:

- **separacja i marginalizacja** - wykluczenie z udziału w życiu społecznym jednostek lub grup społecznych

Kolejnym etapem akulturacji i integracji jest **enkulturacja**. Termin dotyczy nie tylko zasymilowanych społecznie „byłych obcych” ale również wielopokoleniowych „tubylców kulturowych”. Enkultuacja jest pojęciem bliskim socjalizacji (nabywanie kompetencji społecznych w procesie uczenia się)

- **enkulturacja** – proces międzygeneracyjnej transmisji wiedzy i nabywania kompetencji kulturowych, (uczenia się kultury). W procesie tym jednostka staje się integralnym członkiem społeczeństwa i nosicielem jego kultury.

Enkultuacja jest naturalnym, bezbolesnym procesem ponadpokoleniowym, świadomego i nieświadomego nabywania kompetencji kulturowych, tworzących system wartości danej grupy społecznej, przez uczestnictwo w danej kulturze.

Wybrane pojęcia służące do opisu kultury – **etnocentryzm i relatywizm kulturowy**

Wybrałem je jako stanowiska przeciwstawne, bo przyjęcie któregoś z nich prowadzi do różnych konsekwencji

- **etnocentryzm** - stawianie własnego narodu w centrum zainteresowania i wywyższanie go ponad inne oraz przekonanie o szczególnej wartości własnej kultury a nawet jej przewadze nad innymi

Etnocentryzm jest przejawem megalomanii etnicznej lub narodowej lub kulturowej i prowadzi do nacjonalizmu czy izolacjonizmu (Chiny i mur chiński), czy fundamentalizmu religijnego. Przykłady etnocentryzmu:

- ✓ istnieją ludy określające mianem "ludzi" tylko siebie samych (np. Lapończycy, Romowie)
- ✓ Żydzi dzielą całą ludzkość na potomków Abrahama i gojów,
- ✓ Grecy i Rzymianie ludy spoza własnej cywilizacji nazywali "barbarzyńcami",
- ✓ dla chińczyka Chiny, to państwo środka "Państwo Środka",
- ✓ europocentryzm.

Egoizm jest indywidualny, a etnocentryzm jest ponadindywidualny (narodowy lub etniczny)

- **relatywizm kulturowy** - stanowisko zakładające, że wszystkie kultury są równe. Relatywizm kulturowy odrzuca możliwość wartościowania obcej kultury przez pryzmat własnych wartości, prowadząc do większego obiektywizmu w postrzeganiu "swojej" i "obcej" kultury.

Tak jak etnocentryzm prowadzi do nacjonalizmu i fundamentalizmu, tak relatywizm kulturowy w wymiarze moralnym rodzi postawę konformizmu (płynięcie z nurtem rzeki), zaś w sferze religii – tolerancję.

Różne formy relatywizmu:

- zdrowy relatywizm - zakłada, że istnieją uniwersalne części składowe wspólne dla wszystkich kultur. Każda kultura posiada system moralny, rodzinę, prawo, ale każdy z tych elementów może zawierać inną treść,
- relatywizm etyczny - zakłada, że trudno określić, co jest etyczne, a co nie w poszczególnych kulturach,

- relatywizm prawdy - nie ma uniwersalnych kryteriów, które mogą ustalić, który osąd jest prawdziwy, który fałszywy,
- relatywizm rozumu - nie istnieje uniwersalna logika rozumowania,
- relatywizm postrzegania - zakłada się, że postrzegamy coś w określony sposób, dlatego, że wychowaliśmy się w ramach danej kultury, a nie dlatego, że natura obiektu jest taka, a nie inna,
- relatywizm pojęciowy - istnieją odmienne, i nie dające się porównać sposoby ujmowania świata,
- relatywizm językowy - nasze doświadczanie świata jest zawsze funkcją języka naturalnego, języka, jakim się posługujemy,
- relatywizm etyczny - wszystko co moralne i nie moralne można rozpatrywać tylko w kontekście określonego systemu normatywnego, tzn. granice dobra i zła w każdej kulturze mogą być inne,
- relatywizm metaetyczny - nie można formułować osądów moralnych, które dają się obiektywnie uzasadnić,
- relatywizm poznawczy - to podstawa relatywizmu kulturowego, ponieważ jeśli chcemy wyjaśnić dlaczego pojawiają się określone zachowania i wytwory kulturowe należy zrekonstruować zaplecze myślowe danej kultury.

Wnioski:

- ludzie żyją w różnych kulturach, kulturach kultura nowożytna (europejska) jest tylko jedna z nich,
- nie ma kryteriów uniwersalnych pozwalających obiektywnie ocenić inne kultury,
- mogą istnieć pewne kryteria porównawcze, ale zastosowanie ich okazuje się niepotrzebne
- nie ma wartości ostatecznych.

Terminy bliskoznaczne - **wzór kulturowy i instytucja**

Termin „**Wzór kulturowy**” występuje w dwóch odmiennych znaczeniach:

1. **mniej lub bardziej utrwalony w zbiorowości sposób myślenia i zachowania w danej zbiorowości**

Wzór kulturowy określa (w tym znaczeniu), w jaki sposób jednostka powinna reagować na sytuacje uważane za ważne dla niej samej i dla grupy, do której należy, tak aby zachować się zgodnie z oczekiwaniami grupy i nie popaść w konflikt z innymi członkami społeczności.

Wzory kulturowe można rozpatrywać w dwóch aspektach:

- normatywnym (normy, wedle których ktoś powinien postępować),
- behawioralnym (wedle realizacji tej normy w konkretnym zachowaniu członków danej zbiorowości).

2. **poszukiwanie sposobu opisu całości kulturowej i wewnętrznej organizacji (podstawowej orientacja w kulturze, głównej zasady, stylu, modelu).** Według Ruth Benedict w każdej kulturze występują podstawowe wartości organizujące wpływające na całość kultury. Można je analizować na podstawie 2 pojęć:

- ethos – (wymiar emocji) dominujący w danym społeczeństwie wzór emocjonalizmu (jak reagujemy emocjonalnie na rozmaite zdarzenia, fakty)
- eidos – (wymiar poznawczy) dominujący w danym społeczeństwie wzór typowych intelektualnych i poznawczych

Instytucja – sieć społeczno – kulturowych stosunków organizujących daną zbiorowość i decydujących o jej specyfice. jest to zestandaryzowany sposób zachowania (ujęty w normy, zasady). Można ją rozumieć w dwojaki sposób:

- jako uznany i ustalony zwyczaj określający stosunki międzyludzkie (instytucja prawa, instytucja małżeństwa lub
- jako organizm ludzki podtrzymujący istnienie jakiegoś kompleksu zwyczajów (instytucja koronacji, instytucja).
- termin odnoszący się do bardzo trwałych elementów: ładu społecznego (takich jak rodzina, własność, prawo), lub uregulowanych form działalności (np. nauka, szkolnictwo, sądownictwo), lub sposobów rozwiązywania problemów współżycia (np. małżeństwo, rozwód), lub niektórych organizacji formalnych pełniących w społeczeństwie określone funkcje (np. szpital, więzienie, fabryka, urząd).
- Instytucja zaspakajania potrzeby (np. szkoła, bezpieczeństwo) spełnia funkcję regulacyjną (porządkuje stosunki międzyludzkie) i integracyjną (np. integruje ideowo)

Kierunki antropologii kulturowej – ewolucjonizm

Przedstawiciele min. **Henry Morgan** [1818-1881] (badał w terenie), **Adolf Bastian** [1826-1905], **Edward Taylor** [1832-1917] (najsłynniejszy ewolucjonista, pierwszy profesor antropologii i **twórca pierwszej definicji kultury**: „kultura - czyli cywilizacja jest to złożona całość, która obejmuje wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawa, obyczaje, zdolności i nawyki nabyte przez ludzi jako członków społeczeństwa”. (w tamtych czasach termin „kultura i cywilizacja” były tożsame.)

(Ta definicja jest definicją wartościującą i atrybutywną ale o tym później)

Założenie: człowiek wykazuje zawsze te same cechy psychiczne, niezależnie od rasy, epoki historycznej czy środowiska, a doświadczenie ludzkie postępuje tymi samymi drogami (zasada o jedności rozumu ludzkiego – Adolfa Bastiana).

Ewolucyjne założenia rozwoju kultury:

- kultury rozwijają się poprzez następujące po sobie stadia takie same dla wszystkich społeczeństw. (społeczności pierwotne osiągną w końcu etap kultur rozwiniętych – teza o genetycznych rozwoju kultury)
- każda kultura istnieje dzięki swojemu rozwojowi, każdą kulturę można scharakteryzować przez jej rozwój. (jeżeli chcemy oddać istotę kultury musimy wskazać na stadia jej rozwoju).
- rozwój każdej z kultur uwarunkowany jest jej stanem wcześniejszym (kumulatywny charakter rozwoju)
- rozwój kultur przebiega od form niższych do wyższych (teza progresywnego rozwoju)
- każda z kultur rozwija się równolegle do innych, niezależnie od różnic czasowych
- motorem rozwoju ludzkości jest naturalna wynalazczość człowieka (różne grupy ludzkie mogą dokonać takich samych wynalazków)

Kierunek ten zdominował powszechne myślenie o kulturze ludzkiej na całe 30 lat (1860 – 1890).

Kierunki antropologii kulturowej - dyfuzjonizm

Przedstawiciele min. **Ferdynand Ratzel**, **Leo Frobenius**, **Wilhelm Schmidt**, **William James Perry**

- **dyfuzjonizm** – opozycyjny kierunek wobec ewolucjonizmu (**zwany także szkołą kulturowo – historyczną**) zakładający, że **podobieństwa między elementami różnych kultur muszą być wynikiem dawnych kontaktów i migracji (założenie Ferdynanda Ratzela).**

Dyfuzyonizm (nie był jednorodnym kierunkiem i) rozwijał się w ramach kilku szkół:

- **wczesna szkoła historyczna** – badania historyczne (analizowano zbiory muzealne). Kultura była zbiorem elementów badanych z osobna
- **szkoła niemiecko-austriacka** – koncepcja kręgów kulturowych - zespół zjawisk powiązanych funkcjonalnie (Leo Frobenius) lub określony kompleks elementów kulturowych charakterystyczny dla pewnego ograniczonego obszaru (Wilhelm Schmidt)
- **szkoła angielska** – **Wilhelm Smith i James Perry** (skrajna koncepcja) **monogenetyczna wywodzącą wszystkie kultury z Egiptu**. Ten panegipicjanistyczny pogląd na pochodzenie i rozwój szybko został odrzucony, ale (jak każda skrajność) posiada swoich wyznawców nawet i dziś.
- **dyfuzyonizm amerykański** – **Ralph Linton**. Rozwój kultury zależny jest od umiejętności (łatwości) przenoszenia wzorów z innych kultur. Jego definicja: **Kultura to konfiguracja wyuczonych zachowań i ich konsekwencje**.

Kierunki antropologii kulturowej - funkcjonalizm

Funkcjonalizm – od niego zaczyna się nowoczesna antropologia europejska. Powstał w latach 20-tych XX wieku i panował niepodzielnie do lat pięćdziesiątych. Twórcami i głównymi przedstawicielami tej orientacji badawczej był polski antropolog **Bronisław Malinowski** i brytyjski **Alfred Radcliffe-Brown** (jego koncepcja zwana jest **funkcjonalizmem strukturalnym**)

Czym jest funkcja społeczna?

funkcja społeczna – **czynności (i relacje) określające całościowe sposoby działania społecznego**. Każde, nawet najmniejsze zjawisko kulturowe wpływa na system i spełnia ważną funkcję dla całości systemu społecznego. Funkcja społeczna rola często jest używana alternatywnie z pojęciem rola społeczna. Jest to zespół praw i obowiązków wynikających z zajmowania pozycji (roli) społecznej. Każda rola posiada swoje nakazy, zakazy i wyznacza margines swobody (np. społeczna rola nauczycielki, lekarza). Każdy z na spełni jakąś funkcję społeczną i występuje jako aktor w swojej roli.

Funkcjonalizm – zakładał, że każde, nawet najmniejsze zjawisko kulturowe spełnia ważną funkcję dla całości systemu społecznego.

Założenia funkcjonalizmu:

- sprzeciw wobec propozycji ewolucjonistycznych jako wysoce spekulatywnych,
- sprzeciw wobec kierunków kulturowo-historycznych w antropologii (dyfuzyonizmu) ze względu na przypisywanie przez nie ważnej roli formom wytworów kulturowych przy ignorowaniu ich funkcji,
- nacisk na badania empiryczne (obserwacja uczestnicząca),
- traktowanie kultury jako narzędzia zaspokajania ludzkich potrzeb (mechanizm adaptacyjny);
- traktowanie społeczeństwa jako organizmu złożonego z części, z których każda pełni określoną rolę z punktu widzenia zapewnienia optymalnej adaptacji czyli zaspokojenia ludzkich potrzeb. Naczelne pytania funkcjonalizmu dotyczyły wzajemnych funkcjonalnych związków między elementami kultury oraz tego, w jaki sposób te elementy przyczyniają się lub umożliwiają utrzymanie się całości, której są częściami,
- założenie o holistycznym charakterze zjawisk społecznych i kulturowych. Kultura i społeczeństwo stanowią niepodzielną całość. Każde zjawisko kulturowe musi być rozpatrywane w ramach tej całości. R.-B. twierdził, że przedmiotem antropologii powinna być struktura społeczna (stąd nazwa - funkcjonalizm strukturalny). Malinowski – instytucje kulturowe.

Kierunki antropologii kulturowej – antropologia amerykańska **Franza Boasa** (Niemiec)

Kierunek stworzony przez F. Boasa zwana jest szkołą **monografizmu historycznego**. Boas zbudował antropologię od podstaw. Włączył się w politykę, walczył o autonomię uniwersytetów. Uważał, że podstawą dla antropologii powinny być badania empiryczne (badania w terenie). Twierdził, że kultura powinna być badana w szerszym kontekście zjawisk przyrodniczych (czyli geograficznych), ekonomicznych, politycznych.

Wyznaczył 3 kierunki badań:

1. relacja człowiek – natura
2. człowiek – człowiek
3. świadomość człowieka (świadomościowy psychiczny aspekt kultury – indywidualne reakcje jednostek na zdarzenia kultury, ich indywidualna interpretacja – prawda psychologiczna – czyli jak twórcy i uczestnicy kultury są postrzegani przez siebie.

Fr. Boas zakładał, że każdą z kultur należy badać w relacji do niej samej (nie ma kultury stanowiącej wzór odniesienia).

Wówczas antropologowie tworzą tzw. małą historię, tzn. historię poszczególnych kultur a nie kultury ogólnoludzkiej

Cytat – Definicja: **Franz Boas** - „jesteśmy zmuszeni rozpatrywać kulturę jako całość we wszystkich jej przejawach [...]. Wynalazki, życie gospodarcze, struktura społeczna, sztuka, religia, moralność są ze sobą wszystkie wzajemnie powiązane”

Podstawową kategorią badawczą dla Boasa stała się kultura, w wymiarze postaw, znaczeń i wartości. To nowoczesne myślenie o kulturze miało wymiar relatywistyczny (relatywizm kulturowy - stanowisko zakładające, że wszystkie kultury są równe. Relatywizm kulturowy odrzuca możliwość wartościowania obcej kultury przez pryzmat własnych wartości, prowadząc do większego obiektywizmu w postrzeganiu "swojej" i "obcej" kultury

Fr. Boas zmarł w 1941 roku. Nie stworzył teorii antropologicznej. Jego stanowisko było ateoretyczne, nie stworzył teorii antropologii, pisał monografie – nie chciał dokonywać uogólnień. Wyznaczył drogi rozwoju antropologii amerykańskiej i jej drogi rozwoju.

Systemy antropologii kulturowej - **strukturalizm**

W latach 60 i 70 rozwinął się kolejny kierunek antropologii kulturowej – Strukturalizm. Jego twórcą był **Claude Levi – Strauss**. Strauss wyszedł z założenia, że

- **struktura społeczna** – założenie, że rzeczywistość jest uporządkowana (ustrukturyzowana). Odkrywanie sensów i funkcji rzeczywistości kulturowej możliwe jest tylko poprzez elementarne badanie struktur. Strukturaliści w przeciwieństwie do funkcjonalistów uznają się, że struktura społeczna, jest istotniejsza niż działanie społeczne czyli role lub funkcje (jak zakładali funkcjonałiści).
- zakładają też, że struktura jest niezależna i odmienna od rzeczywistości
- dopiero poznając strukturę możemy poznać i opisać rzeczywistość

Cytat **Claude Levi – Strauss** - „Problem kultury, a więc kondycji ludzkiej polega na odkryciu prawidłowości ukrytych pod obserwowalną różnorodnością wierzeń i instytucji. Języki świata różnią się od siebie w różnym stopniu pod względem fonetyki i gramatyki: jednakże, jakkolwiek byłyby od siebie odległe, poddane są przymusom o charakterze powszechnym”.

To samo założenie trzeba zdaniem Levi-Staussa zastosować w badaniu ludzkich kultur. Oznacza to nade wszystko konieczność przyjęcia, iż - tak samo jak języki - podlegają one pewnym uniwersalnym prawom i właśnie odkrycie tych praw jest głównym zadaniem antropologii, która w zbyt wielkim stopniu zajmowała się do tej pory ewolucją lub funkcjonowaniem poszczególnych kultur, nie pytając o to, co najbardziej fundamentalne i właściwe ludzkości jako takiej.

Kultura

atrybutywne i dystrybutywne rozumienie kultury

- **atrybutywne** to kultura jako cecha stała, atrybut (cecha) ludzkiego życia (kultura tylko w liczbie pojedynczej. Istnieje tylko jedna kultura - kultura rasy ludzkiej jako całość. W taki sposób myśleli ewolucjoniści.
- **dystrybutywne** kultura jest rozumiana jako zbiór cech i zjawisk występujących w określonej zbiorowości. W odróżnieniu od ewolucjonistów dyfuzjoniści operowali dystrybutywnym pojęciem kultury. Interesowało ich to, że każde społeczeństwo ludzkie ma swoją odrębną kulturę a nie to, że ma kulturę w ogóle (co przede wszystkim było ważne dla ewolucjonistów. **W tym znaczeniu pojęcie kultura może występować w liczbie pojedynczej ale też i w liczbie mnogiej**). W pierwszym przypadku mamy do czynienia z przeciwstawieniem liczby pojedynczej (kultura) i mnogiej (kultury). Opozycja ta ma swoje źródło w historii gdyż dawniej uważano kulturę za jeden obszar cechujący się wspólnymi znamionami (tak myślano do czasów ewolucyjnych).

Dziś *kulturę* można rozpatrywać jako całość świata ludzkiego, lub jako jej pewien fragment. Taki elementarny sposób rozumowania kultury jest możliwy tylko w nowoczesnych kulturach, gdzie można wyodrębnić poszczególne jej sektory i nadać im autonomię. Możemy np. wyodrębnić pewien sektor kulturowy i przyjąć, że kultura to np. uczestnictwo w życiu kulturalnym, a więc opera, teatr, literatura oraz wszystko to co nazywamy sztuką, jak również kulturę młodzieżową, popkulturę, kulturę miejską i subkultury (u aborygenów nie ma np. subkultury punk)

Wartościujące i niewartościujące rozumienie kultury

- do XIX wieku dominowało wartościujące rozumienie kultury (niższe, wyższe, lepsze, gorsze). Kulturę pojmowano jako zjawisko kumulujące się i narastające w toku swoich dziejów, stopniowalne (ewolucjonizm). Zakładano, że najwyższy stopień rozwoju osiągała cywilizacja europejsko- amerykańska.
- W znaczeniu nie wartościowym kultura to zespół wielu zjawisk, które wzajemnie powiązane i uwarunkowane mogą być opisywane i analizowane ale nigdy nie wartościowane.

Dzisiejsza *kultura* zachodnioeuropejska, do której kręgu należymy, oparta jest na zasadach liberalizmu i tolerancji. Wartości te wyrosły z europejskich doświadczeń z totalitarnymi systemami politycznymi i kulturalnymi. Z tej perspektywy pewne zachowania występujące powszechnie w innych zakątkach kulturowych świata mogą budzić nasze oburzenie np. apartheid, dyskryminacja kobiet, niewolnictwo, maltretowanie zwierząt. Różnice kulturowe spowodowane są odmiennością zasad i norm przyjętych przez poszczególne kultury i dlatego wymagają podejścia odrzucającego wartościowanie. Nie mamy prawa oceniać innych kultur w świetle własno - kulturowych zasad. Problem wartościowania (lub jego brak) staje się problemem moralnym, gdyż pojawia się pytanie: gdzie przebiega granica tolerancji dla tego rodzaju zachowań oraz gdzie i czy w ogóle mamy obowiązek sprzeciwu?

Zdefiniowanie pojęcia *natura* jest również niezwykle kłopotliwe. *Natura* (podobnie jak *kultura*) jako pojęcie nie sprecyzowane jednoznacznie można rozpatrywać w wielu znaczeniach. Wieloznaczność *natury* zarówno w języku potocznym jak i w filozofii może oznaczać: (1) przyrodę, (2) to, co nie jest sztuczne, (3) to, co nie jest *kulturą*, (4) stan normalności, (5) zjawiska regulowane przez prawo, (6) istota rzeczy, (8) brutalność, (9) temperament.

Przyjmijmy zatem, że **natura to: wszystko to, co zastane przed człowiekiem, co powstało bez jego ingerencji.**

Podobnie rzecz się ma z pojęciem cywilizacji, które od kultury oderwało dopiero z początkiem XX wieku. Wówczas starano się rozgraniczyć pojęcie kultury od cywilizacji rozumianej jako zespół ludzkich procesów i osiągnięć materialno – technicznych. Dyskusja nad wspomnianym problemem trwa do dnia dzisiejszego, jednakże znacznie osłabła na intensywności dociekań po wprowadzeniu do języka naukowego pojęcia *kultura globalna*, w skład której wchodzi zarówno różne formy działania, technik, narzędzi i wytworów z jednej strony, a system norm, wierzeń, wartości, ideałów oraz postaw psychicznych z drugiej. Jeśli porównamy cywilizację do człowieka, to technika stanowi jej ciało, a kultura uosabia duszę.

Według Immanuela Kanta to moralność odróżnia kulturę od cywilizacji i w ten sposób odróżnia proces *ucywilizowania* od *ukulturalnienia*. Dopóki zachowujemy się stosownie do obowiązujących reguł, to jesteśmy *cywilizowani*. *Kulturalni* stajemy się dopiero w momencie wykształcenia w sobie moralnej tożsamości, dzięki której jesteśmy zdolni do czynienia tego co dobre i słusze.

Wilhelm von Humboldt jest zdania, że kultura i cywilizacja nie są terminami przeciwstawnymi, ale: „cywilizacja jest przybliżeniem ludów do ludzkości [...] Kultura wprowadza do tego stanu społecznego naukę i sztukę”.

Oswald Spengler porównuje cywilizację w końcowym stadium upadku do procesów starzenia się organizmu. Stosunek cywilizacji do kultury ujął w taki sposób: „Upadek Zachodu [...] oznacza ni mniej, ni więcej problem cywilizacji. [...] Każda kultura ma swoją cywilizację. [...] Cywilizacje są najbardziej skrajnymi i najbardziej sztucznymi stanami, do których zdolny jest wyższy rodzaj ludzki. Są one zamknięciem, następują po procesie stawania się. [...] Stanowią zamknięcie, do którego dochodzono za każdym razem z głęboką wewnętrzną koniecznością”.

Do problemu upadku cywilizacji zachodniej odniósł się Samuel P. Huntington w książce „Zderzenie cywilizacji”. Stawia on tezę, że potęga cywilizacyjna zachodu powoli lecz niezmiennie zaczyna tracić na sile i to pod każdym względem, a więc geopolitycznym, kulturowym, religijnym, ekonomicznym, demograficznym, militarnym, w stosunku do pozostałych (dziewięciu jego zdaniem) kręgów kulturowych. Wysuwa również wniosek, iż „w nadchodzącej epoce starcia cywilizacji stanowią największe zagrożenie dla pokoju światowego, a oparty na cywilizacjach ład międzynarodowy jest najpewniejszą gwarancją zapobieżenia wojnie światowej.

Przyjmijmy, że **cywilizacja jest zespołem ludzkich procesów i osiągnięć materialno – technicznych. Czyli wszystko to, co materialne, lecz nie “naturalne”**

Bez wątplenia kultura ma **różne wymiary:**

- kultura ma wymiar czasowy (ewolucjonizm)
- kultura ma wymiar przestrzenny (dyfuzjonizm)
- kultura jest systemem (funkcjonalizm, strukturalizm)
- kultura jest aparatem adaptacyjnym człowieka
- kultura jest prawidłowa (trwa i zmienia się wg pewnych zasad)

Funkcje kultury – co nam daje kultura?

- kultura **reguluje działania jednostek**, gwarantując ich **przewidywalność**,
- kultura **nadaje podmiotom tożsamość, kształtuje osobowość** (Kultura „robi człowieka” czyli nadaje podmiotowość),
- kultura **daje człowiekowi obiektywny obraz świata**. Żeby coś istniało obiektywnie musi być uświadomione.

Definicje kultury

W toku wykładów poznaliśmy już następujące definicje:

- **Edwarda Taylora** (ewolucjonisty): **kultura - czyli cywilizacja jest to złożona całość, która obejmuje wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawa, obyczaje, zdolności i nawyki nabyte przez ludzi jako członków społeczeństwa,**
- **Ralpha Lintona** (dyfuzjonista): **Kultura to konfiguracja wyuczonych zachowań i ich konsekwencje**

Ale definicji kultury jest tyle ile jest ludzi. W każdym słowniku czy encyklopedii pod hasłem *kultura* znajdziemy inną informację. Dla każdego człowieka określenie to ma inne znaczenie.

W XVIII w. niemiecki filozof Johann Herder napisał: „Nie ma nic bardziej nieokreślonego niż słowo kultura.”

Ta mnogość pojęciowa doprowadziła do tego, że naukowcy zajmujący się badaniem kultury wprowadzili podział klasyfikujący różne jej definicje.

Alfred Kroeber i Clyde Kluckhohn zebrali blisko 150 istniejących w systemie naukowym definicji kultury i podzielili je na sześć różnych typów:

- opisowo-wyliczające (nominalistyczne) - np. definicja **Ruth Benedict**: **Kultura jest to złożona całość zawierająca nawyki nabyte przez człowieka jako członka społeczeństwa** (oraz definicja **Edwarda Tylora**)
- historyczne – np. definicja **Stefana Czarnowskiego**: **Kultura jest dobrem zbiorowym i zbiorowym dorobkiem, owocem twórczego i przetwórczego wysiłku niezliczonych pokoleń. Jest nią całokształt zobiektywizowanych elementów dorobku społecznego, wspólnych szeregowi grup i z racji swej obiektywności ustalonych i zdolnych rozszerzać się przestrzennie.**
- normatywne – np. definicje **Ralpha Lintona i Jerzego Kmity**
- psychologiczne - np. definicja **Stanisława Ossowskiego**: **Kultura jest pewnym zespołem dyspozycji psychicznych przekazywanych w łonie danej zbiorowości przez kontakt społeczny i uzależniony od całego systemu stosunków międzyludzkich.**
- strukturalne – opisujące strukturę (elementy i ich powiązanie) kultury. Definicje zebrane dla tego typu interesują się głównie strukturą konkretnej kultury, a więc jej zasadniczymi elementami oraz ich wewnętrznymi powiązaniami. Wyróżnia się cztery kategorie elementów kultury:
 - ✓ materialno-techniczne,
 - ✓ społeczne,
 - ✓ ideologiczne,
 - ✓ psychiczne (dotyczące uczuć i postaw). np. definicja Claude Levi - Straussa.
- genetyczne – wyjaśniające pochodzenie kultury. Definicje te skupiają swoją uwagę na problemie genezy kultury, wyjaśniają jej pochodzenie. Definicje te można podzielić na dwie grupy:
 - ✓ dotyczące wewnętrznego rozwoju kultury, wyłaniania się jednych (wyższych) form z form innych wcześniejszych (uważanych za niższe),
 - ✓ dotyczące problemu wyłaniania się kultury z natury oraz związkami, różnicami i przeciwieństwami między tymi definicjami.

Społeczno – regulacyjna definicja kultury **Jerzego Kmity**

Kultura to ponadindywidualna rzeczywistość myślowa, w której skład wchodzi dwojaki rodzaj sądy: normatywne (co jest wartością) i dyrektywne (za pomocą jakich wartości można zrealizować cele) regulujące działalność społeczną rozmaitych typów praktyki społecznej (np. praktyka naukowa, artystyczna). Inaczej – system przekonań normatywno – dyrektywnych powszechnie respektowanych regulujących działanie jednostek.

Wybrane działy antropologii kulturowej – antropologia religii i antropologia muzyki

Antropologia religii - dział antropologii kulturowej zajmujący się badaniem zależności między cechami społeczeństw, a wyznawaną przez nie religią.

Antropologia religii często mylona jest z **antropologią religijną** zwaną również **teologiczną** - częścią doktryny religijnej, teologii, której przedmiotem jest natura człowieka, pochodzenie, sens jego istnienia, ukazane w relacji do Stworcy, Boga, Absolutu. Z kwestiami antropologicznymi ściśle związana jest doktryna zbawcza danej religii.

Religia – system wierzeń i praktyk, określający relację pomiędzy różnie pojmowaną sferą **sacrum** (świętością) i sferą boską, a określonym społeczeństwem, grupą lub jednostką. Manifestuje się ona w czterech wymiarach:

- doktrynalnym (doktryna, wiara),
- czynności religijnych (np. kult czy rytuały),
- społeczno-organizacyjnym (wspólnota religijna (np. Amiszów lub instytucja Kościoła)
- duchowości indywidualnej (m.in. mistyka).

Pojęcie religii należy do terminów, których znaczenie nie zostało jednoznacznie określone. Jeszcze w XIX wieku w Europie mianem religii określano jedynie Chrześcijaństwo. Inne wierzenia i praktyki uważano za przesąd lub zabobon. W niektórych religiach przyjmuje się **istnienie jednego Boga** - **monoteizm** (jednobóstwo), w innych jest ich **dwu** - **henoteizm** (stan pośredni), w jeszcze innych **wielu** - **politeizm** (wielobóstwo). Dla chrześcijanina Bóg jest istotą wszechwiedzącą i wszechmocną. Ale w wielu rejonach Afryki i Azji człowiek może oszukiwać i zwodzić niewidzialne moce i istoty wyobrażane w wierzeniach religijnych. Pojęcie zbawienia ma podstawowe znaczenie dla chrześcijanina czy muzułmanina, ale w innych religiach nie odgrywa większej roli. Nawet wiara w życie pozagrobowe nie jest powszechną cechą wszystkich religii. Bezpiecznie jest, zatem posługiwać się względnie prostymi i ogólnymi definicjami religii tak by obejmowały one szeroki zakres podobnych zjawisk z różnych obszarów kuli ziemskiej. Religie są zróżnicowane pod względem swej treści, ale również istnieją bardzo zróżnicowane postaci doświadczenia religijnego. Kaleczenie własnego ciała podczas obchodów Ashury przez Szytów, zażywanie peyotlu przez Indian w Meksyku, hinduistyczny taniec czarownicy i smoka na wyspie Bali to różne postaci doświadczenia religijnego.

Właściwie każda postać religii zakłada istnienie niewidzialnych mocy, bytów, czy istot wywierających istotny wpływ na ludzkie życie. Tę cechę religii uwypukla definicja, którą niegdyś podał ewolucjonista **Edward Taylor**: **religia to wiara w byty duchowe**. Ze względu na swą lakoniczność definicja ta nosi nazwę „minimalnej”. Według **Taylora** każda religia przechodzi następujące **stadia rozwoju**:

- **animizm** - wiara w duchy i dusze (siły nadprzyrodzone) i przekonanie, że magia pozwala nam je obłaskawić (praktyki rytualne),
- **teizm** - wiara w istnienie potężnych **Bogów**, którzy interesują się działaniem i losem ludzi, w związku z czym należy oddawać im część i szacunek. Teizm dzielimy na:
 - ✓ **politeizm** - wiara w istnienie wielu **Bogów**, gdzie bardzo często był jeden główny i potężny, a reszta była mu podporządkowana,
 - ✓ **monoteizm** - wiara w istnienie **jednego Boga**, który decyduje o naszych losach i nie dzieli się swoją władzą.

Na uwagę zasługuje również definicja socjologiczna, wprowadzona przez **Emila Durkheima**: **religia to system powiązanych ze sobą wierzeń i praktyk odnoszących się do rzeczy świętych, to znaczy rzeczy wyodrębnionych i zakazanych, wierzeń i praktyk łączących wszystkich wyznawców w jedną wspólnotę moralną zwaną kościołem.** W definicji Durkheima na pierwszy plan wysuwa się właściwą religii kategoryzację zjawisk na święte i powszednie oraz integracyjną funkcję wierzeń i obrzędów religijnych. Wydaje się ona jednak cokolwiek zbyt eurocentryczna. Durkheim za definicyjny składnik religii uznaje wspólnotę moralną zwaną kościołem.

Dla porządku warto odnotować, że spotyka się religie, które nie przyjmują zwartych form organizacyjnych.

Współczesny antropolog **Clifford Geertz** w swojej definicji kładzie akcent na symboliczny wymiar wierzeń i praktyk religijnych: **religia to system symboli kształtujących mocne, wszechobejmujące, trwałe nastroje i motywacje za pośrednictwem wyobrażenia najogólniejszego ładu istnienia, którym nadano status takiej faktyczności, że owe nastroje i motywacje wydają się na swój własny niepowtarzalny sposób rzeczywiste.** Istotnym aspektem religii wydaje się obrzędowość.

Zwraca na to uwagę w swej definicji inny antropolog **Thomas Holland Eriksen**: zauważa mianowicie, że **religia obejmuje formy społecznych wierzeń w nadprzyrodzone siły, mające publiczny charakter i znajdujące publiczny wyraz w rytuale.**

Największe religie świata (ludność świata w roku 2011 - 6816 mln)

1. Chrześcijaństwo

typ - monoteizm

czas powstania - ok. 30 r. n. e.

ośrodki - kościoły katolickie i protestanckie, cerkwie

liczba wyznawców - 2,1mld (33,43% ludności świata)

obszar występowania - cały świat ; głównie Ameryka południowa i północna, Europa, Australia

znak religii - krzyż

2. Islam

typ – monoteizm

czas powstania - VII w. n. e.

liczba wyznawców - 1,6mld (24,35% ludności świata)

obszar występowania - głównie; górna część Afryki, bliski wschód, Turcja oraz Indonezja

znak religii - półksiężyc

3. Hinduizm

typ - politeizm

obszar występowania - Indie i Nepal

ilość wyznających - 950 mln (13,78 % ludności świata)

znak religii - OM (zapis sylaby będącym symbolem hinduizmu)

4. Buddyzm

typ - zagadnienie nie rozpatrywane przez religię

czas powstania - na przełomie IV i V w. p. n. e.

liczba wyznawców - 450mln (7,13% ludności świata)

obszar występowania - teren północnych Indii oraz pogranicze Nepalu, Mongolia, oraz półwysep Indo-Chiński

znak religii - Koło dharmy

5. Judaizm

typ – monoteizm

czas powstania - II tysiąclecie p. n. e.

liczba wyznawców - 14,5mln (00,21% ludności świata)

obszar występowania - Izrael i Palestyna

znak religii - gwiazda Dawida, Menora

Ponadto odnotować należy:

6. deklarowaną bezwyznaniowość (9.42%)
7. deklarowany ateizm (2,04%)

Antropologia muzyki i antropologia dźwięku

Antropologia muzyki - jest to dziedzina nauki, która opisuje i wyjaśnia proces ewolucji muzyki i kultury muzycznej człowieka w powiązaniu z jego ewolucją biologiczną i na tle środowiska naturalnego. Zakres antropologii muzyki obejmuje:

- problematykę pochodzenia muzyki, z uwzględnieniem zwierzęcych i hominidalnych systemów akustycznych,
- problematykę ewolucji kognitywnych (poznawczych) mechanizmów muzycznej produkcji i percepcji,
- badania nad ewolucją kultury muzycznej oraz
- porównawcze badania nad zróżnicowaniem ról i zastosowań muzyki we wszystkich ludzkich kulturach.

Antropologia dźwięku - bada zależności i powiązania pomiędzy człowiekiem a tym, co ten słyszy oraz sprawdza co się z nim dzieje gdy jego środowisko akustyczne ulega zmianie. Stawia także pytanie o to czy pejzaż dźwiękowy świata jest niezależną kompozycją, czy też ludzie mają nad nim może kontrolę i są jego twórcami.

Sposoby kategoryzacji otaczających nas dźwięków:

- **fonosfera** – dźwięki, które są wynikiem ekspresji głosowej człowieka (np. kaszel, szept, śmiech, oddychanie, dźwięki wypowiedane), ale także te utrwalone za pomocą urządzeń rejestrujących
- **sonosfera** – zwraca uwagę zarówno na brzmienie, jak i pochodzenie dźwięku, poszukuje wartości w dźwiękach wydawanych nie tylko przez instrumenty (np. szum wodospadu, warkot silnika itd.), inaczej: **otaczająca nas dźwiękowa rzeczywistość**
- **audiosfera** – dźwięki i odgłosy stanowiące o specyfice danej przestrzeni

Akustyczna ekologia

Termin utworzony przez [Raymonda Murraya Schafera](#), dotyczy badań odnośnie wpływu środowiska akustycznego na stworzenia, które w nim żyją.

Akustyczna ekologia wyłoniła się jako reakcja na wzrastające zanieczyszczenia środowiska dźwiękowego. Jest to realny problem, który ma negatywny wpływ na ludzki słuch. Spowodowany przez coraz większą ilość zbyt głośnych dźwięków, doprowadza do sytuacji, w której człowiek nie słucha już uważnie i nie jest w stanie, a przez to także nie umie wyłapać skażeń akustycznych i nie wie, które dźwięki są dla niego szkodliwe. Problem ten narodził się wraz z rewolucją przemysłową, która przyczyniła się do wzrostu poziomu hałasu w miastach.

World Soundscape Project - grupa powołana przez R. Murraya Schaffera (teoretyka akustycznej ekologii), chciała zwrócić uwagę na problem zanieczyszczenia środowiska dźwiękowego przy pomocy nagrań terenowych

Pejzaż dźwiękowy

Pojęcie stworzone przez R. Murraya Schafera, p.d. to **całe środowisko dźwiękowe, zarówno to naturalne jak i nagrane na taśmę**, możemy wyróżnić jego dwa rodzaje:

- pejzaż dźwiękowy hi-fi: system o korzystnym stosunku sygnałów do zakłóceń, czyli poziom zakłóceń jest niewysoki i pozwala na wyłapanie poszczególnych dźwięków, utożsamiany z nocą (pora, w której jest ciszej), wsią (spokojniejsza niż miasto), dawnymi czasami (kiedy był mniejszy hałas)
- pejzaż dźwiękowy lo-fi: pojedyncze sygnały akustyczne nie są wyraźne, wręcz przytłumione szerokopasmowym szumem, stosunek sygnałów do zakłóceń może nawet wynosić 1:1, ciężko wyłapać pojedyncze dźwięki, źródło: rewolucja przemysłowa (wytwarzanie hałasu w coraz większej ilości)

Akuzmatyka

Kolejnym sposobem badania otaczających nas dźwięków jest podejście akuzmatyczne. Polega na oddzieleniu dźwięku od jego źródła. Radio oraz technika nagraniowa pozwalają na wykorzystanie tej metody.

Akuzmatyka leżała w głównym kręgu zainteresowań [Pierre'a Schaeffera](#), który zdefiniował ją w następujący sposób: **akuzmatyka to rzeczywistość postrzeżeniowa dźwięku samego w sobie odróżnialnego od sposobów jego tworzenia i przekazywania**

Współczesne problemy i terminy antropologii kulturowej – podsumowanie

Kultura masowa

Największy wpływ na wychowanie, sposób bycia, np. myślenie ma kultura masowa. Powstanie **kultury masowej** uwarunkowane było postępowaniem, rozwojem techniki i cywilizacji (począwszy od druku, elektryczności, skonstruowaniu aparatu itp.).

Kultura masowa - odnosi się do zjawisk przekazywania wielkim masom odbiorców identycznych lub analogicznych treści płynących z nielicznych źródeł. Jednolite formy zabawowej, rozrywkowej działalności mas ludzkich (Antonina Kłoskowska)

Masowe środki komunikowania się sprawiają iż wyróżniamy 2 podstawowe kryteria charakteryzujące kulturę masową:

- ilość (związana z masowością),
- standaryzacja (związana z informacją).

Oba kierunki są ściśle powiązane. Jednak w kryterium ilościowym uwzględnia się warunki historyczne (inne jest to pojęcie wywodzące się z wieku XIX a inne z XX).

Ważne są cechy odbiorców przekazywanej treści czyli **publiczności** - to według Kłoskowskiej luźne ugrupowania charakteryzujące się pewną wspólnością zainteresowań, wiedzą, potrzeb i

ocen. Publiczność może być rozproszona (np. słuchanie radia, TV) lub zgromadzona w 1 miejscu (np. spektakl teatralny, koncert).

Zjawiska kulturalne, które możemy określić kryteriami ilości, standaryzacji powstają w określonych warunkach rozwoju innych dziedzin kultury wchodzących w zakres kultury bezpośredniej i symbolicznej, jednak powstają wyłącznie w społeczeństwie określonego typu (wysoko uprzemysłowionych, zurbanizowanych).

Uporzemysłowienie i rozwój techniki to podstawowy warunek narodzin i rozwoju **kultury masowej**. Miejscem narodzin była Europa Zachodnia, Ameryka Północna w XVIII/ XIX w.

Homogenizacja kultury masowej - ujednolicenie polegające na gruntownym mieszaniu elementów kultury różnego poziomu i przekazaniu ich w postaci jednolitej masy. Zdaniem niektórych antropologów konsekwencją homogenizacji kultury jest jej **stagnacja**. Homogenizacja jest też przejawem utraty tzw. dystansu - dedystantyzacja - zanikanie, dystancja między kulturą wyższą a niższą.

Zastosowanie homogenizacji w kulturze masowej dąży do eliminowania dystansu i hierarchizacji w kulturze, prowadzi do postawienia na równi wytworów w niejednakowej wielkości formalnej i artystycznej. Wykształtowano 3 poziomy kultury według Antoniny Kłoskowskiej:

- wyższą,
- pośrednią,
- niską.

J. Gringbeerg sprowadził podział kultury do **dychotomii** (2 skrajności). Wyższy poziom kultury do wyższych kręgów społeczeństw nazwał **akademizmem**. Natomiast poziomami kultury masowej związanymi z najszerszymi masami odpowiada **kicz**.

Globalizacja - ogół procesów prowadzących do coraz większej współzależności i integracji państw, społeczeństw, gospodarek i kultur, czego efektem jest tworzenie się "jednego świata", światowego społeczeństwa i/lub zanikanie kategorii państwa narodowego i/lub kurczenie się przestrzeni społecznej i wzrost tempa interakcji poprzez wykorzystanie technologii informacyjnych oraz wzrost znaczenia organizacji ponad - i międzynarodowych, w szczególności ponadnarodowych korporacji.

Globalizacja - jako proces społeczno - ekonomiczny ma długą historię. Rynek międzynarodowy w sensie gospodarczym istnieje już około 300 lat. Wiek XIX to dynamiczny rozwój światowego handlu oraz wzrost znaczenia zachodu na świecie. Ostatnie 30 lat XX wieku to gwałtowny rozwój przemysłu, rozrywki i pop kultury. Efektem tego jest nowy **model globalnej kultury masowej**.

O postępie **globalizacji** świadczą takie zjawiska jak:

- rozwój wielkich korporacji gospodarczych, które są poza granicami kraju i w kraju,
- międzynarodowy obrót kapitału, transfer technologii,
- przepływ siły roboczej.

Współczesne czasy charakteryzują wzrost dysproporcji pomiędzy jednostkami, grupami i państwami. Obecnie na całym świecie przebiega proces **restryfikacji społecznej** tworząc nowe kierunki społeczno - kulturowe na świecie.

Procesy **globalizacyjne** przynoszą korzyści nielicznym, natomiast marginalizują większość. Współczesny świat urządzony jest wg formuły 20:80, co znaczy że ok. 20% światowego bogactwa należy do krajów rozwijających się, które zamieszkuje ok. 80% ludności naszego globu.

Globalnej kulturze towarzyszy kulturowe rozdrobnienie, ponieważ z jednej strony globalizacja prowadzi do **kosmopolityzmu**, a z drugiej strony do **fundamentalizmów etnicznych**.

Terytorialne korzenie globalizacji to oczywiście Europa. Początki procesu globalizacji wynikają z historii starego kontynentu:

- to Europa odkryła całą kulę ziemską, natomiast nikt nie przybył z zewnątrz aby ją odkryć,
- to Europa dominowała nad wszystkimi kontynentami, natomiast sama nie doznawała żadnej nadmorskiej dominacji,
- to Europa stworzyła cywilizację, którą inni naśladowają, ale nigdy nie było na odwrót.

W procesie globalizacji występuje silna konkurencja (walka) pomiędzy różnymi cywilizacjami (cywilizacja zachodnia, islamska, chińska, japońska, rosyjska). Jednak wytworzone w cywilizacji zachodnio - europejskiej swoiste cywilizacje przemysłu, czy kultura konsumpcyjna, medialna miały i mają odbicie we wszystkich cywilizacjach świata. **Konsumpcyjny** problem życia, który łączy się z kapitalizmem ma rodowód europejski. Doszukując się przyczyn globalizacji sukcesu cywilizacji zachodnio- europejskiej naukowcy odwołują się do możliwości zaspokojenia potrzeb człowieka (tj. potrzeba wolności i potrzeba posiadania). Cywilizacja europejska przypisała sobie prawo by przyjąć charakter **cywilizacji uniwersalnej**. Z czasem ten uniwersalizm przerodził się w proces globalizacji. Na pewnym etapie jednak uniwersalizm zaczął pełnić rolę ideologii natomiast Globalizacja stała się praktycznym realizowaniem tych określonych założeń i poglądów. Cywilizacja zachodnio - europejska uzurpowała się do bycia główną z powodu takich wartości jak rozum, prawda, uniwersalizm europejski, zasady moralne.

.....

W powyższym tekście wykładu (dla ułatwienia) **na czerwono zaznaczyłem** treści, które mogą znaleźć się w pytaniach testowych, z odpowiedzi na nie **pogrubilem**. Proszę jednak przeczytać tekst, gdyż ułatwi wam to odpowiedzi i zrozumienie (pytań i odpowiedzi)

Przykładowe pytania testowe:

1. Założenie, że każda kultura rozwija się tak samo i dochodzi rozwojowo do takiego samego etapu, to:
2. Wskaż podstawowe założenie dyfuzjonizmu sformułowane przez Ferdynanda Ratzela
3. Wskaż podstawowe założenie funkcjonalizmu
4. Wskaż podstawowe założenie strukturalizmu sformułowane przez Claude Levi – Straussa
5. Wskaż nazwisko przedstawiciela antropologii amerykańskiej, twórcy szkoły monografizmu historycznego
6. Podaj inną (alternatywną) nazwę dla kierunku zwanego dyfuzjonizmem?
7. Podaj nazwiska przedstawicieli kierunku zwanego ewolucjonizmem
8. Podaj nazwiska przedstawicieli kierunku zwanego dyfuzjonizmem
9. Podaj nazwiska przedstawicieli kierunku zwanego funkcjonalizmem

10. Podaj nazwisko twórcy kierunku zwanego strukturalizmem
11. Który lud indiański badany przez Ruth Benedict dopuszczał rytualny kanibalizm (bractwo ludożerców)?
12. Wymień nazwy plemion Indian Pueblo z południowego – zachodu Stanów Zjednoczonych
13. Który z ludów indiańskich badanych przez Ruth Benedict zasługiwało na opinię „okropnych dzikusów”
14. Który opisany przez Ruth Benedict lud indiański zajmował się rybołówstwem i i potrafił budować łodzie morskie
15. Pojmując kulturę w sensie dystrybutywnym pojęcie to (kultura) występuje
16. Jak pojmujemy kulturę przyjmując atrybutywny punkt widzenia (sens atrybutywnego rozumienia kultury)?
17. Pojmując kulturę w sensie atrybutywnym pojęcie to (kultura) występuje
18. Jak pojmujemy kulturę przyjmując dystrybutywny punkt widzenia (sens dystrybutywnego rozumienia kultury)?
19. Przeciwnieństwem relatywizmu kulturowego jest:
20. Sieć społeczno-kulturowych stosunków organizujących daną zbiorowość i decydujących o jej specyfice, to
21. Terminem bliskoznacznym do definicji „wzoru kulturowego” jest
22. Wskaż nominalistyczną (opisowo – wyliczającą) definicję kultury sformułowaną przez Ruth Benedict
23. Kto jest autorem definicji: „Kultura to konfiguracja wyuczonych zachowań i ich konsekwencje”?
24. Przedmiotem antropologii kulturowej jest:
25. Antropologia fizyczna to:
26. Przedmiotem antropologii filozoficznej jest:
27. Antropologia społeczna to:
28. Kto jest autorem antropologicznej koncepcji człowieka jako istoty aktywnej (działającej, kulturalnej)?
29. Kto jest autorem antropologicznej koncepcji człowieka naznaczonego brakiem?
30. Kto jest autorem antropologicznej koncepcji o otwartości człowieka na świat?
31. Kto jest autorem powiedzenia, że „człowiek to maszyna, w której mieszka nieśmiertelny duch”?
32. Kto jest autorem starożytnej koncepcji człowieka, że „człowiek jest miarą wszech rzeczy”?
33. Co to jest religia?
34. Czym jest antropologia teologiczna?
35. Monoteizm to:
36. Politeizm to:
37. Animizm to:
38. Antropologia religii to:
39. Wskaż stadia rozwoju religii według Edwarda Taylora
40. Pojęcie antropologii muzyki – Audiosfera, to:
41. Pojęcie antropologii muzyki – pejzaż dźwiękowy, to:
42. Pojęcie antropologii muzyki – pejzaż dźwiękowy, to:
43. Pojęcie antropologii muzyki – akuzmatyka, to:
44. Sposoby kategoryzacji otaczających nas dźwięków?
45. Czym jest homogenizacja kultury masowej
46. Czym jest kultura masowa?
47. Czym jest globalizacja?

I to by było na tyle. Pozdrawiam i życzę sukcesu

K.S

Ps. ZAPOMNIJCIE O ŚCIAGANIU!!!

